МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки республики Дагестан
Районное управление образования Хасавюртовского района
МКОУ "Теречная СОШ"

«Рассмотрено»	«Согласовано»	«Утверждаю»
на заседании МО учит.нач.кл..	заместитель директора по УР	Директор школы
Руков.______Нурмагомедова А.А.	______Абдулазизова Т.А.	______Хайбулаева С.И.
от «28».08.2023 г.	«30».08.2023 г.	«31».08.2023 г.

Рабочая программа

учебного предмета
«Родной язык»
(авар мацӀ)
для обучающихся 1 «в» класса
на 2023-2024 уч.г.

Учитель начальных классов:
Магомедова Э.А.

Теречное/ 2023 г.

Авар мац1

Программаялъе баян

Программа х1адур гьабуна байбихьул школалда т1уразаризе х1исабалде росарал х1асилалги, Обществоялда инсанасул рух1ияб рахъ, хьвада-ч1вадиялъул къаг1идаби церет1еялъул ва гьесие тарбия кьеялъул концепцияги, Байбихьул школалъул лъайкьеялъул федералияб пачалихъияб стандартги кьоч1ое росун.

Жакъасеб школалда т1адаб борч ккола г1ун бач1унеб г1елалъе гъваридаб ва щулияб г1елмияб лъай кьей, гьеб жидер практикаялъулъ х1алт1изабизе ругьун гьари, дунялалдехун материалистияб бербалагьи лъугьинаби. Гьеб масъала г1умруялде бахъинабиялъулъ к1удияб бак1 ккола рахьдал мац1алъ.

Байбихьул классазда рахьдал мацI малъула кIиго аслияб мурад яшавалде бахъинабизе:

1. Нахъг1унт1иялъулаб мурад (мац1алъул х1акъалъулъ бугеб г1елмуялъул аслиял бут1абазулгун лъай-хъвай гьаби ва гьелъул кьуч1алда ц1алдохъабазул логикияб пикру ва г1аламаталгин символикияб бич1ч1и лъугьинаби);

2. Социокультурияб мурад (ц1алдохъабазул хурхен гьабиялъулаб бажари лъугьинаби: к1алзул ва хъвавул калам, монологияб ва диалогияб калам, гьединго, грамматикиял гъалат1ал риччачIого, хъваялъул бажари цебет1езаби).

Гьединго байбихьул классазда авар мац1 лъазабиялъ кумек гьабула гьал хадусел суалал т1уразе:

а) т1олго инсаниябгин моралияб бечелъи бот1ролъе боси, творческияб къаг1идаялъ х1алт1иялъул бажари цебет1езаби;

б) сверухъ бугеб х1акъикъаталъул, г1адамазул жамг1ияталъул ва т1абиг1аталъул х1акъалъулъ лъималазул бугеб цо ч1ванкъот1араб бич1ч1и бечелъизаби;

в) жалго жидедаго ч1ун, х1алт1иялъул къаг1идаби лъай;

г) ц1алул дарсазде, т1ехьалде (лъаялъул иццалде) гьира бижизаби.

Авар мац1 лъазабулаго, пайда босула аслиял дидактикиял принципаздасан. Гьелъул маг1на ккола щивав ц1алдохъанасул хаслъи х1исабалде боси, тартибалда материал лъазаби ва гьеб гъваридго бич1ч1и.

Курсалъул г1аммаб характеристика

дарсаздаги т1урала, ай хъвай-ц1али малъи ккола цадахъаб тадбир: ц1ализе малъиялда цадахъ хъвадаризеги ругьун гьарула, гьебги щула гьабула, калам цебет1езабиялъул х1алт1аби т1орит1улаго.

Хъвай-ц1али малъи г1уц1ун буго к1иго бут1аялдасан:

1. Х1адурлъиялъул заман.

2. Х1арпал малъулеб (букварияб) заман.

Гьеб к1иябго заманалда мугIалимас унго-унгояб к1вар кьезе ккола лъималаз гьаркьал рит1ун рахъиялде, гьезда хъвазе-ц1ализе малъиялде, гьезул раг1ул нахърател бечед гьабиялде, калам цебет1езабиялде.

Дарсазда лъимал ругьун гьарула предложениял раг1абазде, раг1аби слогазде риххизе; раг1абазулъ гьаркьазул тартиб бижизабизе, гьезда гьоркьоб бухьен ч1езабизе. Лъималаз лъазабула гьаркьал х1арпаздалъун рихьизаризе; раг1аби, слогал г1уц1изе ва ц1ализе; бич1ч1ун, бит1ун цин слогалккун, цинги раг1абиккун предложениял ва цоцазда хурхараб калам ц1ализе.

Ц1ализе ругьун гьариялда цадахъ лъималазда хъвазеги малъула. Гьел ругьун гьарула гьаркьал х1арпаздалъун хъвазе, къот1-къот1араб азбукаялъул кумекалдалъун х1арпаздасан, слогаздасан раг1аби данде гьаризе, хъвавул ва басмаялъулаб тексталдаса х1арпал ва раг1аби бит1ун хъвазе, муг1алимас абурал хъваялъулъги ц1алиялъулъги бат1алъи гьеч1ел раг1аби ва гьединал раг1абаздасан данде гьарурал къокъал предложениял хъвазе, предложениялъул авалалда ва г1адамазул, х1айваназул ц1аразул бет1ералда к1удияб х1арп хъвазе.

Бит1унхъваялъул ва ц1алиялъул иш мурадалде щвеялъе г1оло цIикIкIараб к1вар кьола раг1улъ ва слогалъулъ щибаб гьаракь бат1абахъиялде ва бихьизабиялде, гьел гьаркьазул тартиб ва цоцазда гьоркьоб бухьен ч1езабиялде; ц1алдохъабазул каламалъул лугби камиллъизариялде ва гьаркьал, слогал, раг1аби бит1ун абиялде.

Хъвай-ц1али малъиялъул дарсазда лъималазул цогидазухъ г1енеккизе, муг1алимасул ва цогидал ц1алдохъабазул калам т1убанго бич1ч1изе бугеб бажари камил гьабула. Лъимал ругьунлъула классалда цере к1алъазе, муг1алимас лъурал суалазе жавабал кьезе, къвариг1араб жо гьикъизе, ц1алараб жоялъул, лъаг1алил ункъабго заманалда жаниб г1адамаз гьабулеб х1алт1ул хаслъиялъул ва хисардулеб т1абиг1аталда хадуб жидерго халкквеязул, ралагьарал фильмазул х1акъалъулъ бицине.

х1арпаздалъун бит1ун рихьизаризе. III-IV классаздаги гьеб темаялда т1ад х1алт1и гьабула гьоркьоса къот1ич1ого. Лъималазда малъула гьаркьал х1арпаздалъун рихьизаризе, гьаркьал рит1ун рахъизе, гьел рихьизарулел х1арпал рит1ун хъвазе, раг1и слогазде бикьизе, раг1улъ ударение бугебги гьеч1ебги слог бат1а бахъизе.

Лексикаялда хурхарал х1алт1аби гьарулаункъабго лъаг1алида жаниб. Гьединал х1алт1аби т1орит1ула грамматика, раг1ул г1уц1и ва бит1унхъвай малъиялда цадахъ. Грамматикаялъул, ц1алул, бит1унхъваялъул ва калам цебет1езабиялъул дарсазда лъималазда лъала предметал, г1аламатал, ишал рихьизарулел раг1абазул ц1арал рит1ун х1алт1изаризе, жидерго пикру загьир гьабизе, къвариг1араб раг1и балагьизе. Гьединго гьез лъай-хъвай гьабула синонимазулгун, антонимазулгун, бит1араб ва хъвалсараб, цо ва г1емер маг1наялъул раг1абазулгун.

Раг1ул г1уц1иялъулгун ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула 3 абилеб классалда. Гьезда лъала раг1улъ маг1наял бут1аби рихьизаризе, суффиксазул кумекалдалъун ц1иял раг1аби лъугьинаризе, кьибил цоял раг1аби цого цо раг1ул формабаздаса рат1а гьаризе; раг1ул форма яги ц1ияб раг1и лъугьинабулаго, аслуялъулъ рагьарал ва рагьукъал гьаркьал бит1ун хисизе.

Байбихьул классазда малъула каламалъул бут1абиги. Т1оцебесеб классалда, терминалги абич1ого, определение кьеч1ого, суалазул кумекалдалъун, лъимал ругьун гьарула предмет, предметалъул г1аламатал, предметалъул иш бихьизабулел раг1аби каламалъулъ х1алт1изаризе, суалазда рекъон предложениязда жанир гьел рат1а рахъизе. К1иабилеб классалда предмет, предметалъул г1аламатал, предметалъул иш бихьизабулел раг1абазул кьуч1алда лъималаз лъай-хъвай гьабула предметияб ц1аралъулгун, прилагательноялъулгун ва глаголалъулгун. Лъабабилеб ва укъабилеб классазда гьелго каламалъул бут1аби дагьалги гъваридго малъула. Глагол заманабазде хисизабизе, предметияб ц1ар падежазде сверизабизе, гьединго прилагательноял жинсазде ва г1емерлъул формаялде хисизаризе жеги г1ат1идго рутьунлъула. Предметияб ц1аралъул, жинсиял глаголазул, прилагательноязул жинс, цолъул ва г1емерлъул форма, глаголалъул заман ва мурадияб форма малъула 3 абилеб классалда. Предметияб ц1аралъул г1адатал падежал лъазарула 3 абилеб классалда, бак1алъул падежал – 4 абилеб классалда (терминалги абич1ого, практикияб къаг1идаялъ). Гьелда т1адеги, 3 – 4 классазда ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула ц1арубак1алъулгун ва рик1к1еналъулгун. Наречиялъулгун лъималаз лъай-хъвай гьабула практикияб къаг1идаялъ. Наречиялъул х1акъалъулъ гьезда лъала жиб иш лъугьараб куц, бак1, заман, къадар, г1илла-мурад баян гьабулеб каламалъул бут1а кколеблъи ва кин? киб? кибе? киса(н)? кида? щай? Киг1ан? абурал суалазе жаваблъун бач1унеблъи.

Байбихьул классазда предложениялъул х1акъалъулъ ц1алдохъабазе щола гьадинал баянал:

ва хъвавул формаялда тексталда т1ад х1алт1и щибаб дарсида гьабула. Гьедин лъималазухъа бажарула авар мац1алда т1аса щвараб лъаялдаса жидер калам цебет1езабиялъулъ пайда босизе.

«Текст. Бухьараб калам цебет1езаби» абураб разделалъулъ тексталда т1ад гьабулеб х1алт1и гьал хадусел бут1абаздасан г1уц1ун буго:

- тексталъул х1акъалъулъ бич1ч1и (текст ккола маг1наялъул ва грамматикияб рахъалъ к1иго я ц1ик1к1ун цоцазда рухьарал предложениял); текст ва г1аммаб темаялъ цолъизаричIел, бат1аго ругел предложениял цоцаздаса рат1а гьариялъул бажари лъугьинаби;

- тексталъул тема (тексталъулъ цо сундулниги х1акъалъулъ бицунеб жоялда тема абула); тексталъул тема ч1езабизе бажари, ай тексталъулъ сундул х1акъалъулъ бицунеб бугебали бихьизаби;

- тексталъул аслияб пикру; муг1алимасул кумекалдалъун тексталъул аслияб пикру загьир гьабизе бажари;

- тексталда ц1ар лъей; тексталда ц1ар лъезе бажари (тексталъул аслияб пикруялде ва гьелъул темаялде мугъги ч1ван);

- тексталъул г1уц1и; хабарияб текст бут1абазде биххизе бажари (байбихьи, аслияб бут1а ва ахир);

- тексталъул бут1абазда гьоркьоб бугеб бухьен; тексталъулъ жидер кумекалдалъун аслияб бут1а ва байбихьи яги аслияб бут1а ва ахир цоцазда рухьарал раг1аби ратизе бажари; г1уц1улеб тексталъул бут1абазда гьоркьоб бухьен ч1езабизе бажари;

- тексталъул щибаб бут1аялда жанир ругел предложениязда гьоркьоб бухьен; жидер кумекалдалъун предложениял цоцазда рухьарал раг1аби ратизе бажари, масала: ц1арубак1ал, союзал;

- тексталъулъ сипат-сурат гьабиялъул ресал; тексталъулъ метафорал, эпитетал, дандекквеял, олицетворениял рихьизаризе бажари; гьел киналго жидер каламалъулъ х1алт1изаризе бажари;

- текстазул тайпаби: хабарияб текст, сипатияб текст ва пикрияб текст (лъай-хъвай гьаби);

- изложениялъул х1акъалъулъ бич1ч1и; х1адурараб, яги киназго цадахъ г1уц1араб, ялъуни живго жиндаго ч1ун г1уц1араб планалда рекъон чидар текст (лъилниги сундулниги х1акъалъулъ сипат-сурат гъорлъе ккезабун ялъуни жиндирго пикру загьир гьабун) ц1и гьабун хъвазе бажари;

каламалъулъ гьединал предложениял г1ат1идго х1алт1изарулеллъи. Гьединлъидал муг1алимас хIаракат бахъизе ккола гьезул г1уц1иги, гьел каламалъулъ х1алт1изариялъул хаслъиги лъималазда бич1ч1изабизе.

Муг1алимас, гьоркьоса къот1ич1ого, к1вар кьезе ккола ц1алдохъанасул, гъалат1ал риччачIого, бит1ун хъвазе бугеб бажари цебет1езабиялде. Гьелъие программаялда кьун руго х1арпаздалъун гьаркьал рихьизариялъул, цо мухъида инч1ел раг1аби цоги мухъиде, слогазде рикьун, росиялъулги, раг1аби рат1а т1ун хъваялъулги, к1удияб х1арп хъваялъулги къаг1идаби.

Берцинго хъваялъе, хат1 куцаялъе программаялда хасаб заман бихьизабун гьеч1о. Гьединлъидал щибаб грамматикаялъул дарсида 8–10 минуталъ муг1алимас т1адч1ей гьабула ц1алдохъабаз хъвалебщинаб жо берцингоги бац1ц1адгоги бук1инабиялде. Гьаниб кьола хат1алъул хашлъи т1аг1инабиялде руссарал ругьунлъиялъул т1адкъаял, рихьизарула мисалиял х1арпал ва раг1аби.

Дидактикаялъул к1вар бугел суалазул цояб ккола контролиял (хъвавул) х1алт1абазул х1асилазул кьуч1алда ц1алдохъабазул лъайгун бажари борцин ва къимат лъей. Байбихьул классазда авар мац1алъул хъвавул х1алт1абазул аслиял тайпабилъун ккола: т1аде балагьун текст хъвай, эркенаб диктант, г1инзул ва берзул диктант, творческияб диктант, х1адурлъиялъул ва т1асабищул диктант, ругьунлъиялъул изложениял ва сочинениял.

Хал гьабиялъул диктантал гьаризе рихьизарурал текстазулъ ругел раг1абазул къадар 1 классалда г1ага-шагарго гьадинаб бук1ине бегьула: 10–15 раг1и.

Щибаб дарсида ц1алдохъаби ругьунлъула ц1алул т1ехьгун х1алт1изе, бит1ун хъваялъеги ц1алиялъеги жиндие къвариг1унел къаг1идаби, гьезда хурхарал х1алт1аби ва лъазарулел темаби хехго ратизе, х1алт1абазе кьурал киналго т1адкъаял тартибалда т1уразе, гьезул мурад бич1ч1изе.

Квалквал гьеч1ого, хадубккунги церехун ине лъималазе г1ураб лъай щвеялъул мурадалда пайда босизе ккола бат1и-бат1иял дидактикиял х1аяздаса, хасго рек1елгьеялъул материалаздаса (кроссвордаздаса, шарадаздаса, ребусаздаса, болъабаздаса, грамматикияб ва бит1унхъваялъул лотоялдаса ва гь.ц.)

Байбихьул классазул лъималазда к1оларо цо жоялда т1аде халат бахъун жидерго к1вар буссинабизе, гьел хехго свакала. Гьединлъидал дарсида ц1алдохъабигун х1алт1иялъул къаг1идаби бат1и-бат1иял рук1ине ккола (муг1алимазухъ

9. Г1ел бащадазда ва ц1ик1к1аразда цадахъ х1алт1изеги щулияб гьоркьоблъи гьабизеги бугеб бажари цебет1езаби, т1адк1алъай бугеб, даг1бадулаб ах1вал-х1алалдаса ворч1изе нух батиялъул бажари цебет1езаби.

10. Х1инкъи гьеч1еб, паракъатаб, чорхое (сахлъиялъе) пайдаяб г1умру гьабизе мурад лъей; творческияб х1алт1уде гьира ккезаби, ай творческияб къаг1идаялъ х1алт1изе бугеб бажари цебет1езаби; материалияб ва рух1иял бечелъабазул т1алаб-агъаз гьабизе бажари.

Метапредметиял х1асилал

1. Ц1алиялъул мурадал ва масъалаби цере лъезе ва гьел т1уразариялъул къаг1идаби ралагьизе бажари.

2. Цебе лъураб масъалаялде ва гьеб масъала т1убазабиялъул шарт1азде балагьун, жиндирго ц1алиялда рухьарал ишазе къимат кьезеги, гьезда хадуб хал ккезеги, гьезул план гьабизеги бугеб бажари лъугьинаби.

3. Информация кьезе ишараялъулгин символикиял алатаздаса пайда боси.

4. Хурхен гьабиялъул, ай бухьеналъулал ва нахъг1унт1иялъулал масъалаби т1уразе, каламалъул алатал жигаралда х1алт1изари.

5. Информация балагьиялъул (баян кьолел т1ахьаздаса), гьеб бак1ариялъул, гьелда т1ад х1алт1иялъул, гьелъул анализ гьабиялъул, гьеб г1уц1иялъул ва кьеялъул, гьелъул маг1на бич1ч1изабиялъул бат1и-бат1иял къаг1идаби х1алт1изари.

6. Цере лъурал мурадазда ва масъалабазда рекъон, бат1и-бат1иял стилалъул ва жанразул текстал бич1ч1ун ц1ализе бажари.

7. Цо ч1ванкъот1арал предметметал дандекквезеги, гьезул анализ ва синтез гьабизеги, гьел г1аммлъизаризеги, кинал ругониги г1аламатаздалъун т1елазде рикьизеги, цоцада релълъинаризеги, г1иллаялъулабгин ц1ех- рехалъулаб бухьен ч1езабизеги, гьезда т1аса пикру загьир гьабизеги бажари, ай логикиял х1алт1аби гьаризе лъай.

8. Накъиталъе г1ахьаллъи гьабулев чиясухъ г1енеккизеги, диалогалъулъ г1ахьаллъизеги, бат1и-бат1иял пикраби рук1иналъе ва щибасул жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе ихтияр бук1иналъе мук1урлъизеги, жиндирго пикру загьир гьабизеги, гьелъие далил бачинеги разилъи.

7. Фонетикаялъул ва графикаялъул, лексикаялъул, раг1и лъугьиналъул (морфемикалъул), морфологиялъул ва синтаксисалъул; мац1алъул аслияб бут1абазул, гьезул г1аламатазул ва гьел каламалъулъ х1алт1изариялъул хаслъабазул х1акъалъулъ авалияб баянал лъай.

8. Мац1алъул грамматикияб категорияб, гьелъул аслияб бут1аби рат1а рахъизе лъаялъул ва гьезул анализ гьабиялъул бажарияб лъугьинари.

Курсалъул материал
Каламалъул тайпаби

Г1енеккун (г1инт1амун) раг1араб жо бич1ч1и.

Г1адатаб гара-ч1вариялъулъ цогидаз бицунеб жоялъул маг1на ва мурад бич1ч1и. Г1енеккун раг1араб калам данд рекъон кколеб х1алалъ бич1ч1и. Пасих1го ц1аларал яги художествияб къаг1идаялъ рицарал маргьабазул, харбазул ва куч1дузул маг1на бич1ч1и ва лъурал суалазда рекъон гьезул х1асил бицин. Бицараб маргьаялъул ва хабаралъул х1асилалда т1асан кьурал суалазе жаваб гьаби. Аск1ов г1одов ч1ун, хабар-к1алалда вугев чиясул каламалъухъ г1енеккизе бугеб бажари цебет1езаби (ай гьеб каламалъул анализ гьабизеги, данде къот1арун, диалог гьоркьоб къот1изе тунгут1изеги, суалал кьезеги бажари).

Гаргади.

Хурхен гьабиялъул масъала х1асил кьолеб куцалда т1убазабиялъе г1оло цере лъурал шарт1азда ва мурадазда рекъон гаргадиялъул къаг1идаби т1аса рищи. Диалогалъулъ г1ахьаллъизе лъай.

К1алъа-ралъай байбихьизе, гьоркьоб къот1изе тунгут1изе, лъуг1изабизе ва жиндирго г1акълуялдалъун жиндехунго рак1 ц1азабизе бажари. Лъилниги, сундулниги х1акъалъулъ сипат-сурат гьорлъе ккезабун, ялъуни жиндирго пикру загьир гьабун, хабар бицине бажари. Каламалъул этикаялъул нормаби (ай салам кьезеги, кьо-мех лъик1 гьабизеги, т1аса лъугьинеги, баркала кьезеги, лъидехунниги гьаригун хит1аб гьабизеги) лъай. Бит1ун абиялъул нормаби ва интонация ц1уни.

Ц1али.

Ц1алул текст бич1чи. Къваригараб материал батиялъул мурадалда т1аса бищун ц1али. Тексталъулъ рихьдаего кьураб информация бати. Тексталъулъ бугеб информациялъул кьуч1алда цо кинаб бугониги х1асилалде рач1ине. Тексталъулъ

Раг1абазул слогалъулабгин гьаркьилаб анализ гьабизе (раг1улъ гьаркьазул къадар ч1езабизе, раг1ул бет1ералда, бакьулъ, ахиралда бук1аниги, гьеб гьаракь бугеб бак1 лъазе, ударение бугеб слог бихьизабизе) лъай.

Графика.

Гьаркьал ва х1арпал рат1а рахъи: х1арп гьаркьил ишара ккола. Гьаркьал х1арпаздалъун рихьизаризе бажари. Е, Ё, Ю, Я рагьарал хIарпал. Ъ гьаракь ва х1арп. Ь хIарп. Гьез т1убалеб хъулухъ.

Авар алфавиталъулгун (х1арпазул тартибалъулгун) лъай-хъвай гьаби.

Ц1али.

Слогалккун ц1алиялъул бажари лъугьинаби. Лъимералъул хасаб темпалда дандекколеб хехлъиялда слогалккун ва раг1абиккун цок1алаяб ц1али. Раг1аби, раг1абазул дандраял, предложениял ва къокъал текстал бич1ч1ун ц1али. Лъалхъул ишарабазда рекъон лъалхъи гьабун ва интонация ц1унун, ц1али.

Зах1матал гурел гьит1инал текстал ва куч1дул бич1ч1ун ва пасих1го ц1алиялъул бажари цебет1езаби. Живго жиндаго ч1ун яги муг1алимасул кумекалдалъун ц1алараб текст, такрар гьабун (ай ц1идасан), бицин.

Раг1аби, къокъал предложениял, зах1матал гурел г1ит1инал текстал г1едег1ич1ого бит1ун ц1ализе ругьун гьари. Муг1алимас абун яги т1аде балагьун, хъвараб жо хал гьаби мурадалда хал ккезе, бит1унхъваялъул къаг1идабиги ц1унун, ц1ализе ругьун гьари.

Хъвадари.

Хъвадарулаго бит1ун г1одор ч1езе, тетрадь партаялда лъезе, ручка, къалам бит1ун ккезе лъимал ругьун гьари. К1удиял ва гьит1инал х1арпал бит1ун хъвазе ва гьел раг1абазулъ цолъизаризе бажари.

Гигиеналъул нормабиги ц1унун, х1арпал, слогал, раг1аби, предложениял хъвазе ругьун гьари. Бац1ц1адаб ва бич1ч1улеб (ай бигьаго ц1ализе к1олеб) хат1алъ хъвадаризе лъай.

Цин муг1алимас тетрадазда кьурал, цинги азбукаялда ругел раг1аби ва предложениял, т1аде балагьун, хъвазе лъай. Муг1алимас абурал раг1ухъе хъвалел раг1аби ва гьединал раг1абаздаса данде гьарурал предложениял хъвазе бажари. Текст, т1аде балагьун бит1ун хъваялъул тартиб ва къаг1идаби лъай.

Раг1и. Предложение. Текст. Калам.

ГIадамазе калам сундуе къваригIун бугеб.

Каламалъул бутIа хIисабалда рагIи. МагIнаялъул рахъалъ данде кколел рагIаби цоцазда рухьин.

Каламалъул бутIа хIисабалда предложение, текст ва гIумруялда жаниб гьезул бугеб кIвар.

Предложениялъул бетIерал членал. РагIабазул бетIералда кIудияб хIарп.

Гъаркьал ва х1арпал

Гъаркьал ва хIарпал. Рагьарал ва рагьукъал гъаркьал. Рагьарал ва рагьукъал гъаркьал рихьизарулел хIарпал.

Авар мацIалъе хасиятал рагьукъал гъаркьал: ***[гь], [гъ], [гI], [кь], [къ], [кI], [лъ], [тI], [хь], [хъ], [хI[, [цI], [чI].***

Геминатал ва гьел рихьизарулел хIарпал: ***кк, кIкI, лълъ, сс, хх, цц, цIцI, чч, чIчI.***

Лабиалиял гъаркьал ва гьел рихьизарулел хIарпал: ***гв, кв, ккв, кIв, кIкIв, кънв, кьв, св, хв, хъв, хьв, щв, шв, гъв, гьв, гв, чв, чIв, цв, цIв.***

РагIи ва слог. Слогалккун рагIаби цIияб мухъиде роси.

Каламалъул бутIаби

Щив? щий? щиб? щал? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметал рихьизарулел рагIаби ккей.

Кинав? кинай? кинаб? кинал? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметазул гIаламатал рихьизарулел рагIаби ккей.

Щиб гьабураб? Щиб лъугьараб? Щиб гьабулеб бугеб? Щиб лъугьунеб бугеб? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметалъул иш бихьизабулел рагIаби ккей.

Курс лъазабун лъугIун хадуб кьолел хIасилал

Напсиял хIасилал:

- бищун кIвар бугел гIаламатал хIисабалдеги росун, предметал ва лъугьабахъинал тIелазде рикьизе ва ратIа-ратIаго лъезе бажари.

Предметиял хIасилал:

ЦIалдохъаби ругьунлъула:

- кIалзулги хъвавулги калам батIабахъизе;

- хIарпалги гьаркьалги ратIарахъизе;

- рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIарахъизе;

- гьаркьал хIарпаздалъун рихьизаризе, гьаркьазул анализ гьабизе;

- геминатал битIун абизе ва гьел хIарпаздалъун рихьизаризе;

- лабиалиял гьаркьал битIун абизе, гьел хIарпаздалъун рихьизаризе;

- къокъаб текстальулъ предложениял ратIа гьаризе;

- предложение гIуцIизе (бицун);

- предложениялъулъ рагIаби рихьизаризе;

- схемабаздаса пайдаги босун, рагIи слогазде биххизе;

- слогалккун рагIи цIияб мухъиде босизе;

- предложениялъул интонация цIунизе;

- текстальул тема баян гьабизе, гьелъул аслияб пикру загьир гьабизе, текст бицине;

- хасал цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе;

- текстальулъ цоцазда рухьарал магIнаялъул рахъалъ дандекколел рагIабазда хадуб халкквезе;

17.	Рагъукъал гъаркьал [хь]; [кь]. Хь, хь; Кь, кь х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [Хь] гьаракь бихьизабулел ишараби: Хь, хь. [Кь] гьаракь бихьизабулел ишараби: Кь, кь. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али. Ц1алиялъул махщалида, раг1а-ракьанде щун, т1ад х1алт1и. Гьит1инал текстал ва куч1дул бич1ч1ун ва мух1канго ц1алиялъул бажари цебет1езаби. Геминатал ва лабиалиял гъаркьал рихьизарулел х1арпал бит1ун ц1алиялъул бажари цебет1езаби.	1			Гьум. 113-117
18.	Рагъукъал гъаркьал [гъ]; [ф]. Гъ, гъ; Ф, ф х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [Гъ] гьаракь бихьизабулел ишараби: Гъ, гъ. [Ф] гьаракь бихьизабулел ишараби: Ф, ф. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али. Ц1алиялъул махщалида, раг1а-ракьанде щун, т1ад х1алт1и. Гьит1инал текстал ва куч1дул бич1ч1ун ва мух1канго ц1алиялъул бажари цебет1езаби. Геминатал ва лабиалиял гъаркьал рихьизарулел х1арпал бит1ун ц1алиялъул бажари цебет1езаби.	1			Гьум. 118-123

13.	Рагъукъал гъаркьал [лъ]; [ч]. Лъ, лъ; Ч, ч х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [Лъ] гъаракь бихьизабулел ишараби: Лъ, лъ. [Ч] гъаракь бихьизабулел ишараби: Ч, ч. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али. Ц1алиялъул махщалида, раг1а-ракьанде щун, т1ад х1алт1и. Гьит1инал текстал ва куч1дул бич1ч1ун ва мух1канго ц1алиялъул бажари цебет1езаби. Лабиалиял гъаркьал рихьизарулел х1арпал бит1ун ц1алиялъул бажари цебет1езаби.	1			Гъум. 87-91
14.	Рагъарал Я, я х1арпал. Рагъукъаб гъаракь [ц1]. Ц1, ц1 х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. Я х1арп раг1абазул бет1ералда, бакъулъ (рагъарал гъаркьазда хадуб) ва ахиралда. . [Ц1] гъаракь бихьизабулел ишараби: Ц1, ц1. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али.Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али. Ц1алиялъул махщалида, раг1а-ракьанде щун, т1ад х1алт1и. Гьит1инал текстал ва куч1дул бич1ч1ун ва мух1канго ц1алиялъул бажари цебет1езаби. Геминатал ва лабиалиял гъаркьал рихьизарулел х1арпал бит1ун ц1алиялъул бажари цебет1езаби.	1			Гъум. 92-98
15.	Рагъукъал гъаркьал [п]; [ч1]. П, п; Ч1, ч1; х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [П] гъаракь бихьизабулел ишараби: П, п. [Ч1] гъаракь бихьизабулел ишараби: Ч1, ч1. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел	1			Гъум. 99-105

7.	Рагъараб гьаракь [э]. [Й] гьаракь. Рагъукъаб гьаракь [ж]. Э, э; Й, й; Ж, ж х1арпал.	Гьаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [Э] гьаракь бихьизабулел ишараби: Э, э. Авар мац1алда [й] гьаракьалъ т1убалеб хъулухъ. [Ж] гьаракь бихьизабулел ишараби: Ж, ж. Ц1ияб х1арп гъорлъ бугел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али. Ц1алиялъул махщалида т1ад раг1а-ракьанде щун х1алт1и.	1			Гьум. 50-56
8.	Рагъукъал гьаркьал [к]; [ш]; [щ]. К, к; Ш, ш; Щ, щ х1арпал.	Гьаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [К] гьаракь бихьизабулел ишараби: К,к. [Ш] гьаракь бихьизабулел ишараби: Ш, ш. [Щ] гьаракь бихьизабулел ишараби: Щ, щ. Рагъараб слогалъулъ рагъараб х1арпалъ т1убалеб хъулухъ. Бит1араб слог ц1алулеб куц. Цок1алго слогалккун ц1ализе бугеб бажари лъугьинаби (ай цокIалго слогалккун ц1ализе куцай). Раг1абиккун ц1ализе байбихьи. Ц1иял х1арпал гъорлъ ругел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ц1алулаго интонация ц1уни.	1			Гьум. 57-63
9.	Рагъукъал гьаркьал [ц]; [г1]. Ц, ц; Г1, г1; х1арпал.	Гьаркьал абиялъул хаслъаби, гьезул хасал г1аламатал. [Ц] гьаракь бихьизабулел ишараби: Ц,ц. [Г1] гьаракь бихьизабулел ишараби: Г1, г1. Цок1алго слогалккун ц1ализе бугеб бажари лъугьинаби (ай цок1алго слогалккун ц1ализе куцай). Раг1абиккун ц1ализе байбихьи. Ц1иял х1арпал гъорлъ бугел раг1аби, предложениял ва къокъал текстал ц1али. Ахиралда ругел лъалхъул ишарабазда рекъон интонацияги ц1унун, предложениял ц1али.	1			Гьум. 64-69

		т1асан к1удиял гъеч1ел хабариял текстал г1уц1и.				
2.	Рагъарал гъаркьал [у]; [е]. У, у; Е, е х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гъезул хасал г1аламатал. [У] гъаракь бихьизабулел ишараби: У, у. [Е] гъаракь бихьизабулел ишараби: Е, е. Басмаялъулал ва хъвавул х1арпал. К1удиял ва гьит1инал х1арпал. К1удиял х1арпалги гьит1инал х1арпалги дандекквей. Басмаялъулаб х1арпалги ва хъвавул х1арпалги дандекквей. [У]; [Е] гъаркьал гъорлъ бугел раг1абазул слогалъулабгин гъаркьилаб анализ гьаби. [У]; [Е] гъаркьалгун раг1аби т1аса рищи. [А], [и] [о] рагъарал гъаркьал такрар гьаризе. Лъазарурал гъаркьал ва х1арпал щула гьари. Цоцазе къимат кьей.	1			Гьум. 22-26
3.	Рагъукъал гъаркьал [н]; [м]; [л]. Н, н; М, м; Л, л х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гъезул хасал г1аламатал. [Н] гъаракь бихьизабулел ишараби: Н, н. [М] гъаракь бихьизабулел ишараби: М, м. [М] гъаракьалъул артикуляциялъул хаслъи. [Л] гъаракь бихьизабулел ишараби: Л, л. Рагъараб слогалъулъ рагъараб х1арпалъ т1убалеб хъулухъ. Бит1араб слог ц1алулеб куц. Слогалккун ц1ализе бугеб бажари лъугьинаби (ай слогалккун ц1ализе куцай). Щ1ияб х1арп гъорлъ бугел слогал ц1али. Щ1ияб х1арп гъорлъ бугел раг1аби ц1али, предложениял ц1али. Интонацияги цIунун, предложениял ц1али.	1			Гьум. 27-33
4.	Рагъукъал гъаркьал [б]; [г]; [р]. Б, б; Г, г ; Р,р х1арпал.	Гъаркьал абиялъул хаслъаби, гъезул хасал г1аламатал. [Б] гъаракь бихьизабулел ишараби: Б,б. [Г] гъаракь бихьизабулел ишараби: Г, г.	1			Гьум. 34-39

ТЕМАТИКИЯБ ПЛАН

Хъвай-ц1али малъи (33 саг1ат, анкьида жаниб 1 саг1ат)

Х1адурлъиялъул заман (3 саг1ат)

№	Дарсил тема	Темаялъе баян	Саг1ат	Бихьизабураб къо		Рокъобе х1алт1и
				Програм мияб къо	Х1ужжая лъул къо	
1.	Букварь т1оцебесеб ц1алул т1ехь. Калам. К1алзул ва хъвавул калам. Предложение.	Буквваралъул шарт1иял ишараби ва ц1алул т1ехьалъул бут1аби (т1ехьалъул мужалат, титулалъулаб гьумер, суратал, форзац). Дарсида хьвадач1вадиялъул къаг1идаби. Ц1алул т1ехьгун х1алт1улел къаг1идаби. Дарсида хьвада-ч1вадиялъул къаг1идаби. Каламалъул этикет: салам кьей, къо-мех лъик1 гьаби, т1аса лъугьин, баркала кьей, гьари. Инсанасул г1умруялда жаниб лъаялъул бугеб к1вар. Дарсида хьвада-ч1вадиялъул къаг1идаби. Группаялъулъ х1алт1улел къаг1идаби. Предложениялъул х1акъалъулъ баян кьей.	1			Гьум. 4-6
2.	Предложение. Предложение ва раг1и. Раг1и ва слог.	Предложение раг1абазде биххи. Раг1удаги предложениялдаги гьоркьоб бугеб бат1алъи бихьизаби. Раг1ул маг1на. Предложениялъул г1уц1иялъулъ раг1ул графикияб сипат бихьизаби. Слог абиялъул рахъалъ мац1алъул бищунго гьит1инаб бут1а х1исабалда. Раг1аби слогазде риххи. Раг1абазулъ слогазул къадар ч1езаби. Слогазде биххараб раг1и схемаялдалъун бихьизаби. Сюжетиял суратазда т1асан к1удиял гьеч1ел харбал г1уц1и.	1			Гьум.7-11

2.	Раг1и. Предложение. Текст.	предложение, текст ва г1умруялда жаниб гьезул бугеб к1вар. Предложениялъул бет1ерал членал. Раг1абазул бет1ералда к1удияб х1арп.	1			Х1. 20 гьум. 20
3.	Диктант.	Грамматиял т1адкъаялгун диктант.	1			Цебе малъараб такрар гьабизе.
4.	Гьаркьал ва х1арпал.	Гьаркьал ва х1арпал. Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал. Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал рихьизарулел х1арпал. Авар мац1алъе хасиятал рагьукъал гьаркьал: [гь], [гъ], [г1], [кь], [къ], [к1], [лъ], [т1], [хь], [хъ], [х1[, [ц1], [ч1]. Геминатал ва гьел рихьизарулел х1арпал: кк, к1к1, лълъ, сс, хх, цц, ц1ц1, чч, ч1ч1. Лабиалиял гьаркьал ва гьел рихьизарулел х1арпал: гв, кв, ккв, кIв, кIкIв, кьв, къв, св, хв, хъв, хьв, щв, шв, гъв, гьв, гв, чв, ч1в, цв, ц1в. Раг1и ва слог. Слогалккун раг1аби ц1ияб мухъиде роси.	2			Гьум. 25-40 Х1. 36 Х1. 52
5.	Диктант.	Грамматиял т1адкъаялгун диктант.	1			Цебе малъараб такрар гьабизе.
6.	Щив? щий? щиб? щал? абурал суалазе жаваблъун рач1унел раг1аби.	Щив? щий? щиб? щал? абурал суалазе жаваблъун рач1унел раг1аби предметал рихьизарулел раг1аби ккей.	1			Гьум. 42-45 Х1. 60
7.	Кинав? кинай? кинаб? кинал? абурал суалазе жаваблъун рачунел раг1аби.	Кинав? кинай? кинаб? кинал? абурал суалазе жаваблъун рач1унел раг1аби предметазул г1аламатал рихьизарулел раг1аби ккей.	1			Гьум. 46-48 Х1. 64